

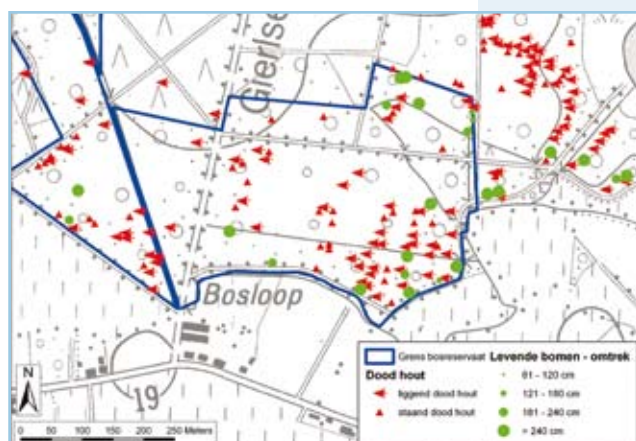
Van de Hak op de Tak...

Kris Vandekerkhove

Om af te sluiten geven we hieronder, naar goede gewoonte een korte bloemlezing van interessante nieuwe vondsten en vaststellingen in onze bosreservaten.

Zwaar dood hout en oude bomen verder in kaart gebracht

Een beeld van de biotoopkartering in het Grotenhout. De blauwe lijn geeft de grens van het bosreservaat aan

Zoals voorzien in het onderzoeksprogramma voor de bosreservaten trachten we voor alle reservaten een goed beeld te krijgen van de aanwezige monumentale bomen en zwaardere sortimenten van dood hout (dikker dan 30 of 40 cm diameter). Deze karteringen gebeuren ten dele door onze eigen veldwerkploeg, maar de afgelopen jaren kregen we ook ondersteuning van de veldwerkploegen van ANB. Zij werkten het voorbije jaar de inventarisaties af in Jagersborg, Grootbroek en Grotenhout. De INBO-ploeg nam dan weer de reservaten Beiaardbos, Karkoolbos en Neigembos onder handen. Enkele opvallende cijfers geven we hier in telegramstijl mee:

In het bosreservaat Jagersborg werden meer dan 1000 dode bomen van meer dan 30 cm dik geregistreerd. Zowat de helft daarvan zijn Amerikaanse eiken die werden behandeld bij het startbeheer. In totaal maakt dit dood hout zowat 20 m³/ha uit, een niet te verwaarlozen hoeveelheid is dat. Er zijn ook 19 monumentale bomen (omtrek >3m) aanwezig, vooral zomereiken. Dat is zeker niet slecht voor een bos dat er nog maar 200 jaar is, en op matig arme bodems gelegen is. Het Grootbroek is ons grootste bosreservaat, en over het algemeen moeilijk toegankelijk: een heel huzarenstukje om daar een inventaris op te maken. Hier werden ruim 600 dode bomen (diameter >30 cm) in kaart gebracht, of zowat 5 m³/ha. Dit is een vrij jong bos: nauwelijks 200 bomen hebben er een omtrek van meer dan 2 m; echt monumentale bomen (> 3 m) zijn er al helemaal niet, op één eik en drie populieren na.

In het Grotenhout werden zowel het bosreservaat als het domeinbosgedeelte gekarteerd. Dat biedt interessante vergelijkingsmogelijkheden. Hoewel het reservaat pas in 2003 werd ingesteld zijn er al opvallende verschillen: de dichtheid aan zwaar dood hout (omtrek >30cm) ligt nu al de helft hoger in het reservaat dan in het beheerde bos; bij een ondergrens van 40 cm is dat zelfs dubbel zo hoog. Je mag je hier natuurlijk niet op verkijken: indertijd werden in het bosreservaat enkele van de ecologisch meest waardevolle stukken opgenomen, en die waren logischerwijze ook al wat rijker aan dood hout. Ook binnen het reservaat blijft dit aandeel nog relatief beperkt tot nauwelijks 5 m³/ha. Naar monumentale bomen zijn beide delen perfect vergelijkbaar: telkens ruim 1 boom per 10 ha heeft een omtrek van 3 meter of meer.

Dat is op Vlaamse schaal niet uitzonderlijk, maar naar Kempische normen toch al niet slecht. De dikste boom staat in het domeinbosgedeelte: een eik met een omtrek van 387 cm.

Onze eigen INBO-ploeg was in rijke bossen van de Vlaamse Ardennen aan het werk, en dat merk je er ook aan: de dichtheid aan zware bomen ligt er bijvoorbeeld een pak hoger. In de drie reservaten registreerden ze in totaal ruim 200 bomen boven de 3 meter. In Neigem en Karkool komt dat neer op ongeveer 1 per ha, maar in Beiaardbos is de dichtheid bijzonder hoog: ruim 5 bomen per ha. Dat is zelfs meer dan in Kolmontbos. In Beiaardbos is ook al veel zwaar dood hout aanwezig: ruim 8 bomen per ha met een diameter groter dan 40 cm, samen meer dan 30 m³/ha. Zowat 2/3 daarvan zijn staande bomen. In Neigem en Karkoolbos is ook al vrij veel zwaar dood hout aanwezig: telkens meer dan 3 bomen per ha, voor een volume van ruim 10 m³/ha.

Keverzoekers aan het werk

Na de succesvolle inventarisatie in Kolmont verlegden onze doodhoutkever-experten hun werkingsgebied voor de volgende twee jaren naar de bosreservaten in het Zoniënwoud en het Meerdaalwoud. Ondertussen zijn de vallen opgesteld en is men begonnen met de inventarisatie. De lange koude winter zorgde voor lagere aantallen kevers gedurende de eerste maanden van het onderzoek. Maar toch werden op een succesvolle inventarisatiedag in april al meer dan 250 soorten opgetekend in het Zoniënwoud.

Daar zaten alvast enkele interessante soorten bij zoals de zeldzame *Isorhipis melasoides*. Er waren ook al vier nieuwe kortschildkevers voor België bij: *Euryusa sinuata*, *Sepedophilus bipustulatus*, *Stenus annulipes* en *Aleuonota elegantulata*.

Een opvallende waarneming was de vondst begin juni in het Zoniënwoud van *Gnorimus nobilis*, de 'edelman', een broertje van de penseelkever en de gouden tor. De larven van deze bijzonder fraaie verschijning leven in vermolmd hout van loofbomen. Dit juweeltje was tot 50-100 jaar geleden niet zo zeldzaam en werd regelmatig gevonden in knotwilgen en hoogstamboomgaarden. Daar had hij blijkbaar een goed 'vervangbiotoop' gevonden voor zijn natuurlijke leefomgeving. Hij is echter dramatisch achteruitgegaan, vermoedelijk door het gebruik van insecticiden en het verdwijnen van oude boomgaarden, en is nu zeer zeldzaam, zowel bij ons als elders in Noordwest-Europa.

In Engeland is deze kever nog van een vijftal locaties bekend en werd zelfs een specifiek soortbeschermingsplan opgezet. In Denemarken is hij 'met uitsterven bedreigd', en ook in Duitsland is hij 'bedreigd'. In Nederland zijn er al zeker 30 jaar geen waarnemingen meer. Bij ons is het één van de eerste vondsten sinds vele jaren. Enkel in Wallonië zijn er nog een aantal vindplaatsen bekend. Deze soort werd in en rond het Zoniënwoud sinds 1970 nog drie keer gevonden, de laatste keer nog vorig jaar vlakbij de huidige vindplaats (gegevens KBIN) wat er op wijst dat hij hier in zijn natuurlijke biotoop heeft weten te overleven.

Nog keverzoekers aan het werk

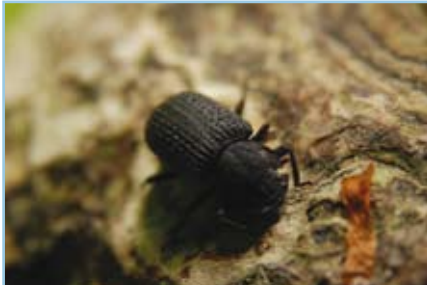
Dit lijkt wel een nieuwsbrief-editie te worden die nog enkel over kevers gaat... In het bosreservaat Bellebargie in Waarschoot (in de buurt van Eeklo) werd het afgelopen jaar ook naar dood hout kevers gezocht, zij het op een minder intensieve manier. Via

De legendarische dikke beuk, centraal in het bosreservaat Neigembos : in zijn eentje goed voor ruim 20 m³ dood hout (en urenlang spelplezier voor de kinderen...)

Gnorimus nobilis of 'edelman': tot een halve eeuw geleden nog vrij algemeen in oude boomgaarden en knotwilgen, nu bij ons zo goed als uitgestorven. Frank Köhler vond dit juweeltje terug bij keveronderzoek in het Zoniënwoud

Boven: *Eulagius filicornis*. Nieuwe soort voor België, gevonden in bosreservaat Bellebargie. Het is een kevertje dat leeft van de schimmels van houtpaddenstoelen

Onder: *Bolitophagus reticulatus*, een vrij grote nachtactieve soort die leeft op tonderzwam. Tot voor kort slechts van enkele plaatsen gekend, maar recent op een groot aantal plaatsen verspreid in België gevonden. Nu ook in Bellebargie

Trametes pubescens (fluweelelfenbankje) werd gevonden in het Jongenbos.

handvangsten, zichtwaarnemingen, sleep- en klopvangsten en één lichtval-inventarisatie hebben Guido Bonamie en Koen Smets er toch reeds 107 keversoorten gevangen, waarvan 43 dood-hout-kevers zijn. Zeven van die soorten staan op de Duitse Rode Lijst onder de categorie 'bedreigd'. Het zijn *Cis glabratus*, *Tillus elongatus*, *Colydium elongatum*, *Stenagostus villosus*, *Mycetophagus populi*, *Trichius zonatus* en *Bolitophagus reticulatus*.

Deze laatste soort is nachtactief en leeft uitsluitend op tonderzwam. Ze was tot voor kort in België enkel bekend van Vlaams-Brabant (Zoniën, Meerdaal, Rodebos) en van een oude waarneming uit Henegouwen. Sinds enkele jaren wordt deze soort op een groot aantal plaatsen verspreid in België gevonden. Dit komt omdat er gericht naar gezocht wordt in bossen met oude tonderzwammen maar wellicht vooral door een uitbreiding van zijn verspreidingsgebied.

De onderzoekers vonden ook een nieuwe soort voor België: *Eulagius filicornis* behoort tot de familie van de schimmeleeters, en heeft een Atlantische verspreiding (tot nu toe bekend uit Frankrijk, Groot-Brittannië, Algerije en Tunesië, en waarschijnlijk ook Spanje en Portugal). Waarschijnlijk is deze soort afhankelijk van boomzwammen (oa gele korstzwam, *Stereum hirsutum*), maar de ecologie blijkt nog onvoldoende gekend. Op de Europese Rode Lijst is de soort opgenomen in de categorie 'Data Deficient'.

Nog een bijzondere vondst was de boktor *Tetropium gabrieli* een soort die zich in naaldhout ontwikkelt, bijna uitsluitend lork. De larven leven in en onder de schors van zieke of pas afgestorven bomen, zowel in staande als omgevallen bomen, maar ook in dikke takken. In België was deze kever enkel gekend uit Wallonië en de omgeving van het Zoniënwoud.

Ook paddenstoelspeurders laten zich niet onbetuigd

Vanaf dit jaar heeft de Limburgse paddenstoelenwerkgroep van LIKONA (MYCOLIM) zich voorgenomen om de bosreservaten eens speciaal onder de aandacht te nemen. Zowat wekelijks bezoeken zij een gebied. Tot nu toe hebben ze een achttal excursies gedaan naar evenveel reservaten. Hoewel de weersomstandigheden dit voorjaar allesbehalve ideaal waren voor zwammen (eerst te koud, dan te droog), vonden ze toch al een paar interessante dingen. Zo waren er al dadelijk een aantal nieuwe vondsten voor Limburg, o.a. *Hypochnicium analogum* (geurend elfendoekje), *Trametes pubescens* (fluweelelfenbankje), *Achroomyces vestitus* (vaag trilkorstje), *Panaeolus papilionaceus* (witte vlekplaat) en *Litschauerella clematidis*. Ook was er een eerste vondst van de rode kelkzwam (*Sarcoscypha coccinea*) voor Voeren.

Trametes pubescens werd gevonden in het Jongenbos en is misschien heel erg zeldzaam voor Vlaanderen omdat de vroegere vondsten meestal foutief bleken te zijn (zie Vlaamse standaardlijst). De overige soorten zijn vaak onopvallende soorten. *Achroomyces vestitus* werd waargenomen als een klein dun wit laagje gelei op een loofhouttakje met elfenbankje in bosreservaat Galgenberg. In hetzelfde boscomplex, enkele 100-den meter buiten het reservaat, werd ook *Panaeolus papilionaceus* gevonden, volgens *Funga Nordica* en Gerhardt synoniem voor *P. sphinctrinus* (franjevlekplaat) maar volgens Kits van Waveren en ook onze Vlaamse standaardlijst is dit een aparte soort.

Litschauerella clematidis is een klein en onopvallend korstje, en werd vastgesteld op oudere en dikke stengels van bosrank in het Hasselbos en het Veursbos. Het betreft

de tweede en derde vindplaats in Vlaanderen. In Nederland is hij wellicht nog niet vastgesteld. Misschien heeft de zeldzaamheid echter wel eerder iets te maken met de zeldzaamheid van diegenen die er willen naar zoeken en kijken...

Everzwijnen laten hun sporen na

Dat everzwijnen graag in de grond wroeten is algemeen gekend: ze woelen de bodem om op zoek naar eikels, noten, knollen en wortelstokken van allerlei planten. Dat doen ze ook al jaren in de Voerstreek, maar het afgelopen jaar maakten ze het toch wel heel bont: de graslanden aansluitend bij het bosreservaat Veursbos werden herleid tot één grote bouwverf. Wat dynamiek is altijd wel interessant maar trop is te veel...

Sinds een aantal jaren duiken er trouwens ook elders in Vlaanderen weer everzwijnen op. De laatste everzwijnen in het Zoniënwoud werden al in de 18de eeuw geschoten, maar nu en dan steekt er eens een beest uit Waals Brabant de taalgrens over. In de winter van 2008 dook er een heel groepje op. Een aantal dieren kwam al vlug aan hun einde na een onzacht contact met een auto op de Brusselse ring. Eén zware knakker van geschat ruim 100 kg bleef nog zeker tot in het voorjaar 2009 rondscharrelen in het bos; zo vonden we zijn wroetsporen in het reservaatdeel Harras. En bij het veldwerk in Kersselaerspleyn vonden we dit jaar ook al her en der sporen van wilde zwijnen. Everzwijnen kunnen een zeer belangrijke invloed uitoefenen op de bosdynamiek, zeker in bossen als Zonië, waar adelaarsvaren prominent aanwezig is. De wilde zwijnen wroeten 's winters de wortelstokken op en kunnen zo als enige de dominante vegetaties van adelaarsvaren doorbreken, en verjonging van allerlei boomsoorten mogelijk maken. Het is dan ook spannend afwachten of en wanneer ze zich definitief in het bos kunnen vestigen. Ook in andere bossen en bosreservaten (o.a. in Vloetenveld, Pijnven, Pietersembos, Helschot en Lanklaarderbos) zijn trouwens al everzwijnen opgedoken en houden er nu al een paar jaar hardnekkig stand. Ze zorgen er niet alleen voor dynamiek, maar ook voor de nodige polemiek... Niet iedereen is immers even opgezet met de komst van de Keiler.

En de hazelmuizen...

Naar jaarlijkse trouwe gewoonte sluiten we af met een verslagje van het wedervaren van de hazelmuizen in onze Voerense reservaten.

De gestandaardiseerde jaarlijkse monitoring die in 2007 werd opgestart, werd verdergezet door de vrijwilligers en medewerkers van Natuurpunt Studie (zoogdierenwerkgroep). Vorig jaar waren de resultaten niet zo schitterend, maar afgelopen na-jaar zag het er toch weer beter uit. In totaal werden er in 2009 197 hazelmuisnesten aangetroffen (tegenover 250 in 2007 en 135 in 2008). Er werden 53 hazelmuizen waargenomen (tegenover 72 in 2007 en 28 in 2008). Er werd in alle monitoringgebieden bewijzen van voortplanting (jongen en/of voortplantingsnesten) vastgesteld, behalve langs één spoorwegberm. 13 % van de nesten bevond zich afgelopen jaar in de bosreservaten en 45 % in de spoorwegbermen (Malensbos niet meegerekend).

Boven: Everzwijnen hebben dit grasland bij het Veursbos herschapen in een modderpoel

Onder: Everzwijnen zijn aan een opmars bezig in Vlaanderen